

Tro, vitenskap og flertallsmoral

REDAKSJONELT

GULBRANDSEN P

Moralen kan ikke være en kork på havet, drivende med den herskende politiskevind

Å ha tro er en gave, det kan flytte fjell - og kanskje er det noe slikt Trond A. Linstad kan fortelle om i spalten Personlige opplevelser i dette nummer av Tidsskriftet (1). Den vitenskapelig innstilte vil nok heller spørre: Hvordan kan vi forklare denne helbredelsen? - og begynne å formulere hypoteser. Vitenskapelig søken etter sannhet bygger imidlertid i seg selv på en tro, nemlig at mennesket med observasjon og kritisk argumentasjon kan oppnå sann kunnskap om verden. I denne kritiske holdning ligger en bevisst motstand mot å la seg forføre. Men når konsekvensen er blitt kortere halveringstid for sannheter, søker folk etter noe som virker tryggere.

Det moderne demokratiet kan sees som et avkom etter opplysningstiden. Denne styringsformen representerer en annen form for tro, nemlig at det er best for et samfunn at politiske ledere velges av et flertall. Politisk debatt er mindre druelig enn vitenskapelig diskusjon i forholdet til hva som er sant og usant, og nå for tiden står vi oftere overfor et øyeblikks sannhet enn sannhetens øyeblikk. Tilliten til politikerne, og med det den demokratiske styreform, svekkes. Men hvem og hva skal vi så tro på?

Det er i dette vakuum historikeren Felipe Fernández-Armesto plasserer oss ved sekelskiftet. Han hevder at når folk slutter å tro på noe, tror de ikke på ingenting, de tror på hva som helst, f.eks. alternative behandlingsformer (2). Skeptikere innen den naturvitenskapelige tradisjon har nok også tenkt slik om mye av den kunnskap som er oppnådd gjennom studier med bruk av kvalitative metoder. I dette nummer av Tidsskriftet argumenterer Solveig Bøe for at nettopp medisinen er særlig egnet til å søke innsikt gjennom begge de metodologiske hovedtradisjonene (3). Forvaltere av naturvitenskap bør ikke avfeie annen vitenskap som preget av forskerens tro, uten å stille spørsmål ved hva som styrer regnen virksomhet.

Enhver vitenskapelig virksomhet representerer i likhet med tro et verdivalg. I en artikkel av Reidar Pedersen i dette nummer av Tidsskriftet siteres en norsk forsker slik: "Etter min mening kan vi ikke la være å forske selv om forskningen

kan være etisk diskutabel" (4). Utsagnet kan provosere, og har relevans for den aktuelle uenighet mellom helseministeren og forskerne som vil studere bruk av ultralydundersøkelse av fosteret tidlig i svangerskapet. En politiker velger å anvende moralske argumenter i et forsøk på å hindre forskning. Bør politikerne ha rett til å stoppe forskningsprosjekter på moralsk grunnlag?

Svaret burde være klart. Helsinkideklarasjonen voktes av et velutviklet system av medisinsk-etiske komiteer bestående av håndplukkede, respekterte mennesker, kjent for moralsk engasjement, mot og integritet. Det er ingen rimelig grunn til at komiteenes avgjørelser skal overprøves av politikere.

Demokratiet og vitenskapen har det til felles at den enkelte i prinsippet ikke har noen forrang foran andre bare ikraft av seg selv. Om ens syn skal få gjennomslagskraft, avhenger av evne, vilje og muligheter til å overbevise andre. Til mulighetene hører medier og økonomiske ressurser. Det finnes altså likevel en form for rang også i dette spillet. Vi kan dermed ikke ta for gitt at de medisinsk-etiske komiteer vil beholde sin autonome posisjon i forhold til politiske og økonomiske krefter. Det blir nødvendig å ta stilling til et spørsmål som reises av Pedersen (4): Kan noen være bedre egnet enn andre til å foreta moralske vurderinger?

Svaret kan virke ubehagelig i vårt egalitære demokrati, men det er antakelig ja. Hvis ikke noen var mer velegnet enn andre, ville moralen til ekstravagante nyrike eller til militante nynazister være like god som andres. Er det så gjennom politiske valg vi skal plukke ut de mest velegnede moralske lederskikkelser? Hva om flertallet skiftet? Er det Jörg Haider med sitt folk i ryggen som skal avgjøre hva som er etisk forsvarlig forskning i Østerrike? På den annen side: Er vi bedre tjent med et bispekollegium eller en verdikommisjon? Kan systemet med medisinsk-etiske komiteer gi større myndighet, flere midler og kanskje danne mønster for den moralske styring av andre samfunnsområder?

Moralen kan like lite være en kork på havet, drivende med den herskende vindretning, som et bunnfast anker. Når sannheter skifter, er det fristende å søke til troen og tilhørende moralregler. Fundamentalisme er én mulig følge av nåtidens tvil (2). La oss søke noe annet.

Pål Gulbrandsen

Pål Gulbrandsen (f. 1955) er fungerende redaktør i Tidsskriftet.

LITTERATUR

1. Linstad TA. Historien om min sykdom og reise - etterfulgt av to spørsmål. Tidsskr Nor Lægeforen 1999; 119: 4368.
2. Fernández-Armesto F. Truth. A history and a guide for the perplexed. London: Bantam Press, 1997.
3. Bøe S. Medisin med et menneskelig ansikt - en vitenskapsfilosofisk betraktning. Tidsskr Nor Lægeforen 1999; 119: 4355-7.
4. Pedersen R. Hvordan kan vi legitimere vitenskapelig virksomhet? Tidsskr Nor Lægeforen 1999; 119: 4350-3.

Publisert: 30. november 1999. Tidsskr Nor Legeforen.

© Tidsskrift for Den norske legeforening 2026. Lastet ned fra tidsskriftet.no 16. februar 2026.